

İSLÂM ve SANAT

Tartışmalı İlmî Toplantı

07 – 09 Kasım 2014

Akdeniz Ü. Hukuk Fakültesi Konferans Salonu

Kampüs - Antalya

İstanbul 2015

SANAT TARİHİMİZDEKİ İLK GRAFİK ÜSTADI
HATTAT AHMED ŞEMSEDDİN KARAHİSÂRÎ
ve SÛLÛS HURÛFÂT MEŞK MURAKKA ESERİ

İsmail Hakkı NAKİLCİOĞLU♦

*İmânımı Besmele Besmele Getirmiş dile
Orda Yesârî'ler, burda Karahisârî'ler.*
(Arif Nihat Asya)

1. Giriş

Hat, İslâm dünyasınca benimsenip kullanılan, Osmanlı'nın elinde gerçek bir estetik kimlik kazanmış, Arap harflerinin değişik biçimlerde stilize edilmesinden oluşan yazı sanatıdır.

Yazı, çizgi, çığır, yol anlamlarına gelen 'hat' kelimesi, terim olarak "Arap yazısını estetik ölçülere bağlı kalıp güzel bir şekilde yazma sanatı (hüsn-i hat)" olarak açıklanmıştır. Kaynaklarda genellikle "cismani âletlerle meydana getirilen ruhanî bir hendese" şeklinde tanımlanan¹ hat sanatı, bu tanıma uygun bir estetik anlayış çerçevesinde yüzyıllar boyunca gelişerek günümüze ulaşmıştır.

Hat sanatındaki yazı sisteminde harflerin çoğu kelimenin başına, ortasına ve sonuna gelişlerine göre yapı değişikliğine uğrar. Sanat hâline dönüşüyle kıvrak bir şekle bürünen harflerin, birbirleriyle bitiştiklerinde kazandıkları görünüş zenginliği, hele aynı kelime veya cümlenin çeşitli terkiplerle yazılabilme imkânı, bu yazılara, sanatta aranan sonsuzluk ve yenilik kapısını açık tutmuştur.²

♦ Doç. Dr., Afyon Kocatepe Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi İletişim Tasarımı ve Grafik Bölümü Başkanı; Ahmed Şemseddin Karahisârî Sanat Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü, inakilci@yahoo.com

¹ *Hattın Çelebisi Hasan Çelebi*, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yayınları, 2003, <http://www.kalemguzeli.org/index.php?go=main&KNO=40> (e. t. 08.10.2014).

² M. Uğur Derman, "Türk Hat Sanatı", <http://www.klasikturksanatlarivakfi.com/indexalt.php?dil=tr&sayfa=sanat> (e. t. 12.11.2014).

Hüsn-i hat, yazı ortamında oluşan yüksek bir estetik zevk olduğu gibi bir uygarlık dilidir de. Hüsn-i hat, Müslüman sanatkârın Kur'ân'ın harflerine karşı duyduğu saygı ve hissin görkemli bir nişanesidir.³ İslâm'ın ana kaynağı Kur'ân'ın en güzel bir şekilde yazılması hedefi, hat sanatının ruhudur. Bu ruhun gıdası Kur'ân'dır. Bundan dolayı Kur'ân'a duyulan sevgi, hürmet ve saygının ilmik ilmik dokuduğu hüsn-i hat sanatı, seçkin bir tarihe ve değerli üstadlara sahip olmuştur.

Türkler, İslâmiyet'i kabul ettikleri zaman karşılaştıkları Arap alfabesini, bir lisan olmaktan çıkarıp, Kur'ân'a olan saygının bir gereği olarak kutsallaştırmışlar ve o harfler için harcanacak her mesainin mukaddes bir anlam taşıdığını düşünmüşlerdir.⁴

Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedildikten sonra İstanbul, imparatorluğun başkenti olduğu gibi, hat sanatının da başkenti olmuştur. Bütün İslâm dünyasında tartışmasız kabul edilen bu gerçek, en güzel biçimde şu sözlerle ifadesini bulmuştur: "Kur'ân-ı Kerim Mekke'de nazil oldu, Mısır'da okundu, İstanbul'da yazıldı."

İslâm coğrafyasındaki en yetenekli sanatçılar hat sanatını öğrenmek ve geliştirebilmek için İstanbul'a koşmuştur.⁵ Genç yaşta İstanbul'a gelen Ahmet Karahisârî de bu alanda ekol olmuş Türk hattatlarının en ünlülerindendir.

Sahip olduğu tüm haklı şöhrete rağmen Ahmed Karahisârî'nin fazlaca bilinmeyen en önemli yanı, onun sanat tarihimizdeki ilk grafik ustası olmasıdır. Hat sanatının temel yazı üslûpları olan "aklâm-ı sitte"yi çok iyi bilen sanatçı, kendi adıyla anılan Karahisârî ekolünü ortaya koymuş, geliştirdiği stil "Yâkut-i Rûm" diye anılmıştır. Yâkut tavrı, onun harf ve kelimelere kazandırdığı biçim, oran, istif ve farklı sayfa tasarımlarıyla en güzel şekline kavuşmuştur. Yaptığı yeniliklerle pek çok sanatçıyı çevresine toplamış olan Karahisârî, büyük bir ustalık ve itina

³ Köksal Alver, *Bir Fotoğrafın Aynasında İstanbul'un Meşhur Hattatları*, Editör: Yusuf Çağlar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2010.

http://www.kalemguzeli.org/index.php?pageNum_Recordset2=7&totalRows_Recordset2=12&go=icerikgoster&MKNO=146 (e. t. 22.12.2014).

⁴ "Rakseden Harfler",

<http://arsiv.zaman.com.tr/2000/12/25/kultursanat/kultursanatdevam.htm>

⁵ Hattın Çelebisi Hasan Çelebi. *A. g. k.*,

<http://www.kalemguzeli.org/index.php?go=main&KNO=40> (e. t. 10.09.2014).

ile düzenlediği celi sülüs, muhakkak, müsennâ ve müselsel kompozisyonlarla hattatlara örnek olmuştur.⁶

2. Karahisârî'nin hayatı

Sanat tarihimizin mihenk taşlarından, Osmanlı hat sanatında seçkin bir konuma sahip olan Ahmed Şemseddin Karahisârî 1468'de Afyonkarahisar'da doğmuş ve lâkabını bu kentten almıştır. Soyu, yetişmesi ve öğrenim durumu hakkında yeterli bilgi bulunmamakla birlikte, II. Bayezid döneminin ilk yıllarında eğitim amacıyla İstanbul'a geldiği ve hayatının sonuna kadar burada kaldığı bilinmektedir.

Ahmed Karahisârî II. Bayezid ve I. Selim dönemlerinde kendini ve sanatını geliştirmekle uğraşmıştır. Saray ehl-i Hiref teşkilâtı Kâtipler Bölüğü'ne girmiş, Kanunî döneminin başlarından itibaren bu kurumda çalışmaya başlamıştır. "Hüner ehli kişiler" anlamına gelen Ehl-i Hiref, Saray'da çalışan, kendi döneminin en yetenekli sanatçılarından (minyatörler, hattatlar, ciltçiler, çiniciler, cam ustaları, marangozlar, nakkaşlar, kuyumcular vb.) oluşur. Fatih döneminde başlamış, Kanuni döneminde zirveye ulaşmış, imparatorluğun tüm sanat akımlarını yönlendiren bu örgütün en erken tarihli maaş defterinde sanatçının adı altıncı sırada, "Ahmed Karahisârî" olarak geçmektedir, yevmiyesi 14 akçedir.⁷

Sanatçı, Şeyh Hamdullah'tan yazı meşk etmiş olan Halvetiye şeyhlerinden Cemâleddin İshak Karamânî'ye bağlanarak tasavvufî eğitimi tamamladıktan sonra hilâfet almıştır.⁸

Tezkirelerde Karahisârî'nin tasavvuf ahlâkının canlı bir örneği olduğu, uzun boylu, zayıf yapılı ve temiz giyimli, nur yüzlü olup zâhidâne, mütevazı ve sade bir hayat sürdürdüğü kaydedilmektedir.

Yedi sene giydiği, yepyeni görünen beyaz bir setresini bir fakire hediye etmiştir.⁹ Kaynaklarda kendisinin usta bir terzi olduğu belirtilir.

⁶ Muhittin Serin, "Karahisârî, Ahmed Şemseddin", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 421-424.

⁷ "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki Ahmed Karahisari Mushaf-ı Şerifi", <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43839/topkapi-sarayi-muzesi-kutuphanesindeki-ahmed-karahisari-.html> (e. t. 22.12.2014).

⁸ Muhittin Serin, *A. g. k.*

⁹ "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki Ahmed Karahisari Mushaf-ı Şerifi", *A. g. k.*

Sultan Bayezid için diktiği bir elbisenin ek yerlerindeki dikişlerinin saray terzilerince bulunamadığı da Süheyl Ünver tarafından ifade edilmiştir.¹⁰

Sanatçı, 90 yaşlarına doğru 1556 yılında vefat etmiş olup kabri Sütlüce'de Caferağa Tekkesi civarında, şeyhi Cemal Halife'nin kabri yakınındadır.

Vefatına Hüdâyî Mustafa Efendi, "Geçti hayfâ Karahisârî-i pîr" (963) ibaresini tarih düşürmüştür. Mezarının kitâbe yazısı sağlığında kendisi, ölüm tarihi ise evlâtlığı Hasan Çelebi tarafından yazılmıştır.¹¹ Kabrinin yeri bugün ne yazık ki tam olarak bilinmemektedir.

Karahisârî, Osmanlı hattatları arasında, Şeyh Hamdullah (1456-1526) ve Hafız Osman (1642-1698) ile birlikte anılan en büyük üç sanatçıdan biridir. Hocası, Yâkut el-Müsta'sımî ekolünün önde gelen temsilcilerinden olup Fâtih Sultan Mehmed zamanında bir grup sanatkarla birlikte İstanbul'a gelerek yerleştiği tahmin edilen İranlı hattat Esedullah Kirmânî'dir (ö. 1486). Karahisârî 18 yaşından önce icazet almış ve eserlerine koyduğu ketebelere daima hocasının adını belirtmeyi bir kadîrşinaslık görevi saymıştır.

Hat sanatında bir dönemin başlamasını sağlayan meşhur Türk asıllı hattat Yâkut-ı Müstâ'sımî çizgisini izleyerek kendine özgü yeni bir ekol geliştirmiş olan Karahisârî, "aklâm-ı sitte" diye bilinen altı farklı yazı biçimini, Esedullah Kirmânî'den öğrenmiştir.

Karahisârî'nin Aklâm-ı sittede açtığı çığır bir asır sonra yerini Şeyh Hamdullah mektebine bırakmakla birlikte, celî ve müsennâ yazılardaki etkisi Mustafa Râkım'a kadar devam etmiştir.¹²

Hattat Karahisârî'nin yedi öğrencisi olduğu bilinmektedir. Bunlar arasında, İbrahim el-Haseni, el-Kâtip, Muhyiddin Halife ve Süleyman el Hicazî'nin yazdıkları eserler günümüze ulaşamamıştır. Evlâtlığı Hasan Çelebi de kendisi gibi ünlü bir hattattır. İstanbul Süleymaniye ve Edirne

¹⁰ "Karahisari'nin Hali", http://www.hatvesanat.com/anilar/ahmed_karahisari.html (e. t. 02.12.2014)

¹¹ Muhittin Serin, *A. g. k.*

¹² Ahmed Karahisârî'nin hayatıyla ilgili daha geniş bilgi için bkz. *Menâkıb-ı Hünerverân*, 25; Nefeszâde, 59-60; Suyolcuzâde, 9-10; Habib, *Hat ve Hattâtân*, 84-86; A. Süheyl Ünver, *Hattat Ahmet Karahisârî*, İstanbul, 1964.

Süleyman Berk, *Hat Sanatı, Tarih Malzeme ve Örnekler*, İSMEK Yayını, "Ahmed Karahisârî ve Ekolü", http://www.kalemguzeli.org/index.php?pageNum_Recordset2=2&totalRows_Recordset2=7&go=icerikgoster&MKNO=7 (e. t. 02.12.2014).

Selimiye Camilerinin taşa hakkedilmiş kitâbeleri ve çini üzerine işlenmiş celi yazılarının hattatı olan Hasan Çelebi, bir müddet hocasının yazı tarzını devam ettirdikten sonra Şeyh Hamdullah ekolünü benimsemiş, bu yolda da seçkin eserler vermiştir.

Tophane'deki Kılıç Ali Paşa Camii yazılarının hattatı Demircikulu Yûsuf Efendi, Karahisârî tavrının en ünlü temsilcisi kabul edilmektedir. Öteki öğrencileri, Büyükçekmece Köprüsü kitâbe yazılarının hattatı Derviş Mehmed (Karahisârî Dervişi), çok sayıda Kur'ân-ı Kerim yazmış olan Vezir Ferhat Paşa, hat sanatımızın ustalarındandır. Karahisârî'nin getirdiği ve geliştirdiği üslûp, öğrencilerinin ölümüyle sona ermiştir.¹³

3. Karahisârî'nin Eserleri

Ömrü boyunca verimli ve titiz bir sanatçı olarak isim yapmış olan Ahmed Şemseddin Karahisârî çok sayıda seçkin esere imza atmıştır. Aklâm-ı sittede mushaf, en'am, dua mecmuası ve murakka olarak pek çok eser vermiş olan Karahisârî'nin günümüze ulaşan imzalı ve tarihli eserlerinin başlıcaları 1545-1555 yılları arasında üretilmiştir.

Bu eserler arasında en ünlüleri, Kanuni Sultan Süleyman için yazdığı büyük boy Kur'ân-ı Kerîm (Topkapı Sarayı Kütüphanesi'ndeki Mushaf-ı Şerif) ve Süleymaniye Camii'ndeki yazılardır. Eserlerin çoğu kütüphanelerde ve özel koleksiyonlarda bulunan sanatçının yazdığı Kur'ân-ı Kerîm'lerden beşi zamanımıza kadar ulaşmış olmakla birlikte, "Karahisârî Mushaf-ı Şerifi" 16. yüzyılın hatta Osmanlı uygarlığının en büyük şaheserlerinden birisi olarak kabul edilir.¹⁴

2.1. Mushaf-ı Şerif

Osmanlı Sarayı'nda kitap sanatıyla uğraşan Ehl-i Hiref sanatçıları tarafından yaratılmış en önemli eserlerin başında "Ahmed Karahisârî Mushaf-ı Şerifi" adıyla tanınan Kur'ân-ı Kerîm gelmektedir. Altın yaldızlı şemse, köşebent ve bordürlü olan cildi, miklepli ve siyah renk deriden olup zaman içinde onarım görmüştür. Osmanlı dünyasında yazılmış en büyük boyuttaki bu Kur'ân-ı Kerîm, 61.5 x 42.5 cm. boyutlarında ve 300 yapraktır.

¹³ Muhittin Serin, *A. g. k.*

¹⁴ "Klasik Türk Sanatları Vakfı ve anlamlı bir projesi", <http://www.ktsv.com.tr/121-klasik-turk-sanatları-vakfı-ve-anlamlı-bir-projesi> (e. t. 02.12.2014).

Her sayfası özenle tezhiplenmiş olan Kur'ân-ı Kerîm'in Fâtîha ve Bakara suresinin başlangıcı celî muhakkak ve reyhanî hatla yazılmıştır. Serlevhadan sonra gelen karşılıklı iki sayfa farklı bir düzenleme gösterir. Burada altta ve üstte birer satır celî yazı, ortada yuvarlak bir madalyon içine reyhanî hat kullanılmıştır. Bunu izleyen karşılıklı sayfalarda ise aynı düzenleme madalyonsuz olarak uygulanmıştır. Başlangıçtaki bu çeşitlilikten sonra Kur'ân-ı Kerîm, bir satır celî muhakkak, beş satır nesih, bir satır celî sülüs, tekrar beş satır nesih ve en altta da celî muhakkak hattan oluşan ve "Yâkut tarzı" diye bilinen klasik bir düzenlemeye göre yazılmıştır.

16. yüzyıl Osmanlı hattatları içerisinde bu üslûpta yazan en ünlü sanatçı Ahmed Karahisârî'dir. Ancak, yaşadığı dönemde de büyük bir üne sahip olan Karahisârî'nin imzası eserin sonunda yer almamaktadır. Sanatçı, Mushaf'ı bitirmesine ömrü yetmediği için imzasını atamamıştır.

Eserin 220 yaprağı 1554-1555 yılları arasında Ahmet Karahisârî tarafından, sanatçının ölümü üzerine, kalan 80 yaprağı ise 1584-1587 yılları arasında Sultan III. Murad'ın himayesinde Karahisârî'nin manevî evladı Hattat Hasan Çelebi tarafından yazılmıştır. Öğrencisi Hasan Çelebi, hocasına hürmeten imza atmamış olduğundan mushafta ketebe bölümü bulunmamaktadır.¹⁵

¹⁵ Savaş Çevik, "Hat Sanatımız ve Ahmet Karahisârî", Hat Sanatı, Gelişim Süreci Tarihçesi, Hat Sanatında Ekoller ve Karahisârî Ekolü Paneli, AKÜ Atatürk Kültür Merkezi, Afyonkarahisar, 18 Kasım 2011.

Topkapı Sarayı Hırka-i Saadet kitapları arasında 5 numarada kayıtlı olan bu eserin vassâlesinin yapılması, cetvellerinin çekilmesi, her sayfanın tezhiplenmesi ve cildinin yapılarak tümüyle tamamlanması ise 1584-1596 yılları arasında gerçekleşmiştir.¹⁶

Sultan Süleyman, III. Murat ve III. Mehmet olmak üzere üç padişah döneminde yazılabilen Osmanlı dünyasının en güzel ve en büyük boyuttaki Kur'ân-ı Kerîm'inde nakkaşlar, müzehipler ve ciltçiler tüm hünerlerini sergileyerek bu şaheseri ortaya koymuşlardır. Tezhipte Kara Memi üslûbu büyük bir başarı ile uygulanmıştır.

Bu şaheserin ilk tıpkıbasımı 1981 yılında İtalya'da yapılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından kuşe kâğıda 40 x 55 santimetre boyutunda iki defa tıpkıbasımı yapılan eserin son olarak 2009 yılında üçüncü baskısı gerçekleşmiştir.¹⁷

Türk tezhibinin en müstesna örneklerinden biri de Karahisârî Kur'ânı'ndaki desenlerdir. Üslûp, teknik ve çeşitlilik açısından Osmanlı süsleme sanatının bir repertuarı sayılan bu Kur'ân'daki tezhipler hay-

¹⁶ "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki Ahmed Karahisari Mushaf-ı Şerifi", A. g. k.

¹⁷ "Klasik Türk Sanatları Vakfı ve anlamlı bir projesi", A. g. k.

ranlık uyandıran bir incelikle Kara Memi nakışhanesinin ürünüdür. Yalnız koltuk desenleri, birbirinden farklı 100 deseni kapsar. Bu eser, farklı renkler ve üslûplarla 600 değişik renk çeşidi ile tezhiplenmiştir.¹⁸

Mushaf-ı Şerîf, sayfa düzenindeki yazı ve süsleme dengesi ile diğer yazmalardan tümüyle farklı özellikler taşımaktadır. Her sayfası özenle düşünülmüş, yazılar ve süsleme öğeleri sayfada bir bütün oluştururken birbirini örtmemiştir. 16. yüzyıl tezhibinin incelikleri ve temel özellikleri farklı alternatiflerle bir araya getirilirken, her birinde karakterine uygun motifler kompozisyon özelliklerine göre titizlikle uygulanmıştır. Rumî, çiçek, bulut, dendanlar şaşırtıcı zenginlikte ve çok farklı yerlerde kullanılmıştır. Küçük ve ince hatlarla uygulanmış olmalarına rağmen motiflerin netlikleri ve nitelikleri bozulmamıştır. Eser sayfa sayfa incelenirken her adımda başka bir güzellik ortaya çıkmaktadır.

Mushaf-ı Şerîfin son sayfasındaki etkileyici ve özgün diye tanımlanabilecek halkâr içi tezhip deseni tam bir şaheserdir. Tezhipli sayfaların zengin motif ve kompozisyonlarına rağmen noktaları oldukça sade, iki farklı desen kullanılmıştır. Gülleri (aşır, hizip, cüz, secde), sûre başlıkları ve koltuk desenleri kadar çeşitlilik göstermez.¹⁹

16. yüzyılın şaheserlerinden olan Karahisârî Mushaf-ı Şerîfi günümüz müzehhip ve müzehhibelerine önemli bir kaynaktır. Bu eşsiz eser, sadeliği, kalitesi ve her şeyden önemlisi, mütevâzılığı ile bugüne kadar gelmiştir.

2.2. Süleymaniye Camii yazıları

Karahisârî'nin eserleri arasında, büyük boy Mushaf-ı Şeriften sonra en çok bilineni, Süleymaniye Camii'ndeki yazılardır. Evliya Çelebi bu yazıların özelliklerini şöyle anlatmaktadır:

“Bu camiin içinde ve dışındaki Ahmed Karahisârî'nin yazıları bugüne kadar ne yazılmıştır, ne de yazılabilir. Bu sanat onda Allah vergisidir. Büyük kubbenin ortasına ‘Allahü nurû’s-semâvâti ve’l-ard’ âyeti yazılmıştır ki, doğrusu burada âyet yazmadaki ustalığını çok iyi göstermiştir. Kible kapısı üzerindeki yarım kubbe içinde ‘İnnî veccehtü vec-hiye lillazî fatare’s-semâvâti ve’l-arda hanîfâ’ âyeti yazılmıştır. Kubbeyi

¹⁸ M. Semih İrteş, “Tezhib Sanatı”, <http://www.hat-tezhib.com> (e. t. 07.09.2014).

¹⁹ Asiye Kafalier, “Karahisârî Mushaf-ı Şerifi Süslemeleri”, <http://www.klasikturksanatlarivakfi.com/indexalt.php?dil=tr&sayfa=karahisari> (e. t. 07.09.2014).

taşıyan dört ayağın köşelerine ‘Allah, Muhammed, Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan, Hüseyin’ yazılmıştır. Minberin sağındaki pencere üzerine ‘Ve enne’l-mesâcide lilahi...’ Cin, 72/18) âyeti, bunlardan başka üst kat pencerelerinin hepsinde Esmâ-i Hüsnâ yazılıdır.”

Evliya Çelebi’ye göre Karahisârî, imzasını Süleymaniye’nin sol yanındaki kitabelerden birine “Ketebehü Ahmed el-Karahisârî” diye atmıştır.²⁰

Süslemeleri açısından sade bir yapıya sahip olan camiin mihrap duvarındaki pencereler vitraylarla süslüdür. Mihrabın iki tarafındaki pencereler üzerinde yer alan çini madalyonlarda Fetih Suresi, camiin ana kubbesinin ortasında ise Nûr Suresi yazılıdır.

Mihrabın üzerinde Karahisârî hattıyla “Zekeriya ne zaman bulunduğu mihrapa girdiyse onun yanında bir yiyecek buldu.” (Ali İmran: 37) âyeti zehabî lacivert ile yazılmıştır.²¹

2.3. Murakka

Murakka, hat sanatında, ayrı kâğıtlara yazılan güzel yazı örneklerinin sonradan bir araya getirilmesiyle hazırlanan albümdür. Murakka’ların çoğunda, alfabenin tüm harflerinin ayrı ayrı ya da birleşik olarak yazıldığı, çeşitli yazı türlerini içine alan eskiz çalışmaları bulunur.²²

²⁰ “Ahmet Şemsettin Karahisari kimdir”, <http://www.aymoli.com/ahmet-semsettin-karahisari-hattati-kimdir-hayati-eserleri-nelerdir/> (e. t. 07.09.2014).

²¹ “Süleymaniye Camii”,

http://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCleymaniye_Camii (e. t. 17.09.2014).

²² “Murakka”, <http://www.diyametIslâmansiklopedisi.com/murakka/>; “Hat Sözlüğü”,

Hat sanatında, geçmiş üstadların seçkin eserlerinin incelenmesi, bu amaçla da murakka çalışmalarının yapılması, çoğunlukla tercih edilen bir öğrenme yöntemidir. Hat sanatının bilinen ekolleri, sanatçıların kendilerinden önceki büyük üstaplardan belirli eserleri seçip eleyerek taklit etmeleriyle ortaya çıkmıştır.

Osmanlı hat sanatının en önemli isimlerinden Şeyh Hamdullah, kendi adıyla anılan Şeyh Ekolü'nü oluştururken Yâkut el-Musta'sımî'nin (ö. 1298) yazıları üzerinde uzun süre çalışmış ve yazıya Osmanlı karakterini kazandırmıştır.

Aklâm-ı sittede, Şeyh Hamdullah'tan sonra ikinci büyük gelişmenin görüldüğü Hâfız Osman Efendi, Şeyh yazısını iyice öğrendikten sonra kendi üslûbunu ortaya koymuş, Şeyh Hamdullah murakka'ları ile sanatını geliştirmiştir.

Günümüzün ünlü hat ustalarından M. Uğur Derman, kendisinin "Şeyh'in murakka'ını 1965'de Topkapı Sarayı'nda tetkik ettikten sonra, aklâm-ı sitteyi ayırt edebilmeye başladığını" itiraf etmektedir.²³

19.yüzyılın ikinci yarısında aklâm-ı sittede klasik yolu izleyen, dönemin en büyük sülûs ve nesih hattatlarından olan Mehmed Şevki Efendi sülûs ve nesihde güzel yazıyı adeta anıtlıştırmıştır.²⁴

Ahmed Karahisârî'nin yazıları, Osmanlı'nın her alanda doruğa ulaştığı Kanûnî döneminde olgunlaşmıştır. Sanatçı, harf bünyelerinde ve kompozisyonlarda daha güzel oranlar elde ederek kendi adıyla anılan "Karahisârî üslûbu"nu oluşturmuştur. Döneminin sanatkârlarını etrafında toplayan Karahisârî'nin, yazının güneşi (Şemsü'l-Hat) diye şöhreti yayılmış, büyük ustalık ve itina ile düzenlediği kompozisyonlar, hattatlar için mükemmel birer örnek kabul edilmiştir.²⁵

Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ndeki, ketebeli, sülûs hurufat meşk murakka eseri, Karahisârî'nin günümüze ulaşmış güzel çalışmalarındandır.²⁶

<http://www.kalemguzeli.org/index.php?go=sozluk&KNO=43&HARF=%DE> (e. t. 24.11.2014).

²³ Süleyman Berk, "Gelenek ve Gelecek", *İSMEK El Sanatları Dergisi*, Sayı 2, 2006, http://ismek.ibb.gov.tr/ismek-el-sanatları-kursları/webedition/File/ekitap/el_sanatları2/dergi2b13.pdf; (e. t. 24.11.2014).

²⁴ "Mehmed Şevki Efendi'nin Sülûs - Nesih Meşk Murakka", <http://www.kalemguzeli.org/index.php?go=icerikgoster&MKNO=211> (e. t. 27.10.2014).

²⁵ Muhittin Serin, *A. g. k.*

²⁶ Muhittin Serin, *A. g. k.*

Yazılı Levhalar Albümü (Murakka'at). Gri kâğıt kaplı cilt içinde 8 yaprak ikişer yüzölçümlü, siyah mürekkeple düzgün yazılmış, sarı yıldızlı çerçeveli levhalardan oluşur.

Başta “Hattat Yakup tarafından Otpazarı Camii’ndeki Mir Ahmet Efendi’nin vakfı olan kütüphaneye konmuştur. Sene 1197 (M. 1782)” yazılıdır.

En sonda ise H. 981 (M. 1573) yılında hattat Ahmet Karahisârî tarafından yazıldığı kaydedilmektedir.”

Murakka'nın ilk sayfasının kenarında Karahisârî'ye ait olmayan “Vakf-ı fî sebilillah” notu vardır. Son sayfada ise “Temmeti'l-müfredât bi avnillâh. Meşşekahü el-Fakîr Ahmed Karahisârî, sene 941” (Allah'ın yardımıyla yazı çalışması tamamlandı. Bunu meşk eden el-Fakîr Ahmed Karahisârî, sene 941) kaydı bulunmaktadır.

Yazdığı birbirinden değerli eserlerde sürekli yeni kompozisyonlar ve yeni biçimler arayan Karahisârî, diğer çalışmalarının çoğunda olduğu gibi, bu murakka eserinde de bir tezhipçi titizliğiyle, altın mürekkeple yazdığı harflerin etrafını siyah mürekkeple, siyah mürekkeple yazdığı harfleri altın mürekkeple süsleyerek²⁷ yazıya farklı bir estetik boyut ve grafik güzellik kazandırmıştır.

Ahmed Şemseddin Karahisârî'nin yalnızca kayıtlarda adı geçen, ama pek fazla bilinmeyen murakka'ı, ilk kez 2011 yılında düzenlenen bir etkinlik vesilesiyle tarafımızca gün yüzüne çıkarılmış ve sanat dünyasının değerlendirmesine sunulmuştur.

Afyon Kocatepe Üniversitesi (AKÜ) Güzel Sanatlar Fakültesi evsahipliğinde, Afyonkarahisar Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, AKÜ Rektörlüğü, AKÜ Devlet Konservatuarı, AKÜ Yaşam Boyu Eğitim Merkezi, Afyonkarahisar Yerel Tarih Araştırmaları Merkezi (AYTAM) ve Afyonkarahisar Güzel Sanatlar Derneği işbirliğiyle 18-19 Kasım 2011 tarihlerinde “Ahmet Şemseddin Karahisârî Sanat Günleri” düzenlenmiştir.

Bu kapsamda, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne bağlı Hattat Ahmet Karahisârî Kültür Merkezi'nde Türkiye'nin farklı şehirlerinden gelen ünlü hat ve tezhip sanatçılarının eserleri yanında, sanatçımızın murakka'ındaki altın yıldızlı, kontürlü hatlarla bezenmiş sayfaların büyük boy fotoğraf tablolarının da yer aldığı “Hat ve Tezhip Sergisi” açılmış; ayrıca “Hat Sanatı, Gelişim Süreci Tarihçesi, Hat Sanatında Ekoller ve Karahisârî Ekolü” konulu bir panel gerçekleştirilmiştir.

²⁷ Muhittin Serin, *A. g. k.*

Bunlara ek olarak gene Hattat Ahmet Karahisârî Kültür Merkezi'nde hattat ve tezhip sanatçılarının katılımıyla bir atölye çalışması gerçekleştirilmiş ve "Türk Tezhip Sanatı: Tarihçesi, Teknikleri, Ekolleri" konulu bir de panel düzenlenmiştir.

Ayrıca tarafımızca hazırlanan, ünlü hattat ve tezhipçilerin eserleriyle birlikte, içinde Karahisârî'nin murakka'ının da yer aldığı bir albüm de bu etkinlikler sayesinde hat ve sanat dünyamıza kazandırılmıştır.

2.4. Diğer Eserleri

Karahisârî, aklâm-ı sittede mushaf, en'âm, dua mecmuası ve murakka olarak sayısız eser üretmiştir.

Karahisârî'nin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kıtaları (Emanet Hazinesi, no. 2116, 2199; Hazine, no. 2299), bir murakka (III. Ahmed, no. 3654) ve bir En'âm-ı Şerif (Emanet Hazinesi, no. 416) vardır. En'âm-ı Şerif 29,4x20,4 cm. boyutlarında, yetmiş dokuz varak âharlı ve âbâdî kâğıda nesih hatla 1554 yılında yazılmış olup siyah deri ciltlidir.

Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde de Karahisârî'nin çeşitli eserleri bulunmaktadır. Bunlardan sanatının olgunluk döneminde yazdığı En'âm-ı Şerif (no. 1443) I. Mahmud'un kütüphanesinden 13 Haziran 1914 tarihinde müzeye intikal etmiş, 50x34 cm. boyutlarında olup 16 varaktır. Varak 2'de kare şeklinde kûfi hatla dört defa "Elhamdülillâh", altında siyah mürekkeple, çok yaygın olan ünlü müselsel Besmelesi, bunun altında satrançlı kûfi kare biçiminde İhlâs sûresi, varak 3'te sanat kudretini gösteren müselsel "El-hamdü lilelhamd" kompozisyonu yer alır. 3'den 12'ye kadar her sayfada on üç satır muhakkak, nesih, sülûs hatlarla En'âm sûresi yazılmıştır. 13'de muhakkak hatla En'âm bitirme duası ve ketebesidir. Diğer sayfalarda muhakkak reyhânî hatla yazılmış seçme hadislerle Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'sinden bir beyit bulunmaktadır. Şemseli, miklebli ve açık kahverengi meşin ciltlidir.

Büyük bir sabır, disiplin ve sanat mahsulü olan Yâsin-i Şerif (no. 2649) 14 Nisan 1935 tarihinde Üsküdar Mevlevihânesi şeyhi Ahmed Remzi Efendi tarafından müzeye hediye edilmiştir. 47x30 cm. boyutlarında 14 varak olup alttan ayırma şemseli, miklebli, koyu vişne renginde, yıpranmış meşin ciltlidir.

5 Ocak 1914'te Süleymaniye Türbesi'nden müzeye intikal eden Mushaf (no. 400) 27x20 cm. boyutunda, 908 sayfa, her sayfası on bir satır nesih hatla (1527) yazılmış olup ketebeli, vassâlelidir; zahriye,

serlevha ve süre başları, cüz, hizip, aşır, secde gülleri tezhiplidir. Koyu kahverengi, şemseli, miklebli, köşebentli ve deri ciltlidir.

Karahisârî'nin aynı müzede 1533-34 ve 1547 tarihli, ketebeli iki murakka'ı (no.1438, 2466), ayrıca ünlü hattatların yazıları bulunan körüklü toplama bir murakka içinde (no. 2499) ketebeli, 1553 tarihli dört kıtası vardır.

Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı iki En'âm-ı Şerif (Ayasofya, no. 19; Süleymaniye, no. 5) Karahisârî'nin bilinen en güzel eserlerindedir. En'âm 20x14 cm. boyutlarında, 24 varak, 1. ve 2. sayfalar sülüs, nesih, diğer sayfalar dokuz satır nesihle yazılmış, ketebeli ve 1542 tarihlidir. Metin etrafına altın cetvel ve siyah tahrir çekilmiş olup duraklar tezhiplidir. Şemseli, miklebli, vişne çürüğü renginde deri ciltlidir.

Aklâm-ı sittenin kullanıldığı diğer En'âm da sayfa düzenlemesi ve hatların güzelliği ile eşsiz bir eserdir. 24,7x17 cm. boyutlarında, ketebeli, 14 varak, 9'a kadar bir satır muhakkak, sekiz satır nesih, bir satır muhakkak, 9'da bir satır muhakkak, oval bir form içinde, ince nesih ile on sekiz satır olarak düzenlenmiştir.

Aynı kütüphanede (Süleymaniye no. 15) Karahisârî'nin tokça sülüs, sülüs ve nesih hatlarla yazılmış ketebeli, temrin mahiyetinde bir kıtası da mevcuttur. Kitanın sağ köşesinde bizzat Karahisârî tarafından nazmedilmiş üç Türkçe beyit yer almaktadır.

Sanatçının İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde 1556'da yazdığı ketebeli bir Mushaf-ı Şerifi bulunmaktadır. Yâkut uslûbunda yazıldığını belirttiği bu Mushaf 14,5x9,7cm. boyutlarında, 303 varaktır. Her sayfada on üç ince nesih satır vardır. Serlevha, sure başı, cüz, hizip ve secde gülleri tezhipli, metin etrafına altın cetvel ve siyah tahrir çekilmiş olup duraklar tezhiplidir. Miklebli, şemseli, mor deri ciltlidir.

Süleymaniye Camii kubbe yazıları ile (Fâtır 35/41) sağlığında yazdığı, fakat bugün mevcut olmayan kabir kitâbesi de Karahisârî'nin bilinen celi yazılarıdır. Süleymaniye Camii kubbe yazıları zamanla bozulduğundan Sultan Abdülmecid döneminde Abdülfettah Efendi tarafından terkibi aynen korunarak Râkım Efendi tavrında yeniden yazılmıştır.

Müstakimzâde, Karahisârî'nin ölümünden 21 yıl sonra inşa edilen Piyale Paşa Camii'ndeki âyetle (Ez-Zümer 39/73) yine ölümünden 32 yıl sonra vefat eden Mimar Sinan'ın kabir ve sebilinin yazılarının da Karahisârî'ye ait olduğunu kaydetmektedir. Bu yazılar muhtemelen

Karahisârî'nin yazı kalıplarından yararlanılarak öğrencileri tarafından yazılmıştır. Ayrıca 1562'de Yedikule İmrahor İlyas Bey Camii yakınında bulunan Uşşâki Dergâhı Çeşmesi'ndeki taşa hakkedilmiş celi yazılarla girift müselsel kelime-i tevhidin, ketebesiz olmakla birlikte üslûbu bakımından Karahisârî'ye ait olduğu tahmin edilmektedir.

3. Karahisârî'nin Sanatçı Kimliği

Ahmed Şemseddin Karahisârî; II. Bayezid (1447-1512), Yavuz Sultan Selim (1470-1520) ve Kanuni Sultan Süleyman (1495-1566) dönemlerinde sanat hayatını sürdürmüş ve uzun süre sarayda eserler vermiştir. Devletlerin güçlü dönemlerine paralel olarak sanatkârlarının da güçlü olmaları tesadüfî değildir. Devletçe korunan ve desteklenen sanatkârların, her türlü imkâna sahip olarak verdikleri eserlerde bu gücü görmek mümkündür.

Karahisârî, kitap yazıları üzerinde fazlaca durmamış, daha çok “celî” denilen büyük boy ve kompozisyon gerektiren yazılar üzerine çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Zaten nesih üzerinde çalışan, başta Şeyh olmak üzere birçok hattatın varlığı, onu diğer yönlere çekmiş, bundan daha fazla da kendi yapısında mevcut olan kompozisyon yeteneği ve kreatif çalışma coşkusu, onu yepyeni bir alana kaydırmıştır.

Aklâm-ı sitte, özellikle sülûs ve nesih yazılar, Şeyh Hamdullah mektebinde satır nizamı ve harf güzelliği bakımından Yâkut üslûbunu aşmış, Osmanlı zevkini ortaya koymuştur. Karahisârî ise Yâkut el-Müsta'simî üslûbunu yeni bir yorumla canlandırmış, ayrıca celi ve müsennâ yazılarda Fâtih devri hattatlarından Yahyâ Sûfî ve Ali b. Yahyâ Sûfî'nin yazılarını örnek alarak harf bünyesinde ve kompozisyonlarda daha güzel âhenge kavuşmuş, sonunda kendi adıyla anılan üslûbu ortaya koymuştur. Yâkut tavrı, onun harf ve kelimelere kazandırdığı biçim, oran, istif ve farklı sayfa tasarımlarıyla en güzel şekline ulaşmıştır.

Kahire Menyel Sarayı Hat Müzesi'nde bulunan bir kıtada çok ince siyah mürekkeple çizdiği nesta'lik levha bu hattı da bildiğini göstermektedir.²⁸

Aklâm-ı sitte diye anılan altı çeşit yazıyı aynı maharetle yazmış olan Karahisârî'nin Kalem-i Müsennâ denilen celi yazıdaki ustalığı diğer yazılara göre daha fazla görülmektedir. Her çeşit yazıyı aynı güçte yazması sebebiyledir ki kendisine Yâkut-ı Rûm (Rum yani batı ülkelerinin

²⁸ Muhittin Serin, *A. g. k.*

Yâkutu) lakabı verilmiştir. Sülüs ve celi sülüs yazıyı devrinin en iyi yazarı hattatıdır.²⁹

Yalnızca Mushaf-ı Şerif'in yazıları dışında hiçbir ciddi nesih yazı çalışması yapmaması oldukça anlamlıdır. Ancak gerek bu eşsiz mushafın muhakkak ve sülüs satırlarını yazması gerekse Türk-İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan büyük boy albümündeki çok değişik yazıların varlığı, nesih dışındaki yazılarda yoğunlaştığının açık kanıtıdır.

Bugün Karahisârî ve Şeyh'in yazıları için yapılan yorumlarda; sanki iki ekolün yarışması söz konusu edilip, Karahisârî ekolünün, evlatlığı ve öğrencisi Hasan Çelebi ile son bulması şeklindeki yargıya katılmak için fazlaca aceleci olmamak gerekir. Her iki sanatçımızın yaptıkları çalışmalara ve yoğunlukla üzerinde durdukları yazı çeşitlerine baktığımızda, aynı yazı dalında farklı üslûp tarzları geliştirmek yerine, değişik yazı çeşitleri üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir.

İki ayrı yeteneğin, farklı dallarda eser vermeleri ve ilerlemeleri, üslûp geliştirmeden çok farklı bir yol olsa gerektir.

Ayrıca bulunduğu yüzyılda celî yazıların rakipsiz hattatı olan Karahisârî'nin sülüs harf formları, ancak kendisinden uzun yıllar sonra Mustafa Rakım (1758-1826) ile yeniden şekillenecektir. Karahisârî'nin bütün yazı çeşitlerini aynı kudrette yazması, elde bulunan bir tek varak eserindeki yazılarla adeta simgeleşmektedir. Nesih, celî dîvânî ve rik'a (hatt-ı icâze) benzeri üç çeşit yazı ile yazılmış bu murakka'da görülen celî dîvânî yazının, bugünkü tarza çok yakın bir olgunluk ve mükemmeliyette olduğu dikkati çekmektedir.

16. yüzyıl, bu yazı için henüz çok erken bir dönem sayılmasına rağmen, eserdeki uyumluluk, bu yazının Karahisârî tarafından ne derece yüksek bir kompozisyon ile yazıldığını göstermesi açısından çok önemlidir. Aynı murakka'da mevcut rik'a diyebileceğimiz yazının da işlevliği ve bugünün seviyesine yakın kıvraklığı ayrıca dikkati çekmektedir.

Topkapı Sarayı'ndaki mushafta her sayfanın iki satırının muhakkak ve bir satırının sülüs ile yazılması, Yâkut tertibi olmakla beraber, satırlardaki ahenk ve harf anatomilerindeki olgunluk bakımından sanatçının o dönemde ulaşılması zor bir düzeye erişmiş olduğunu göstermektedir.

²⁹ Savaş Çevik, *A. g. k.*

Karahisârî “müsennâ” denilen celî sülûs ve muhakkak hat tarzında haklı bir şöhrete ulaşmış, bu yazı üslûbunda dönemin en büyüğü olarak kabul edilmiştir. Fakat hiç şüphesiz onun en başarılı tarafı sayfa düzenlemesindeki estetik yaklaşımıdır. Karahisârî için sadece yazının kendi bünyesindeki orantıların değil, kitap sayfasının tümüyle ilişkisinin önem taşıdığı, imzalı eserinden de açıkça görülmektedir.³⁰

Ahmed Şemseddin Karahisârî'nin kitap formundaki diğer önemli eseri ise Türk-İslâm Eserleri Müzesi'ndeki En'am'dır ki, yalnızca bizde değil, tüm İslâm dünyasında benzerine rastlanamayacak bir şaheserdir.

Burada sanatçı birçok yazı çeşidini her bir sayfada ayrı ayrı kompoze etmiştir. İlk sayfada yer alan diyagonal kare form içerisine yazdığı kûfî “Elhamdülillâh” ve altta daha büyük kare içerisindeki yine kûfî “İhlâs Sûresi”nin arasına yazdığı “Besmele”nin yazı türü henüz isimlendirilememiştir.

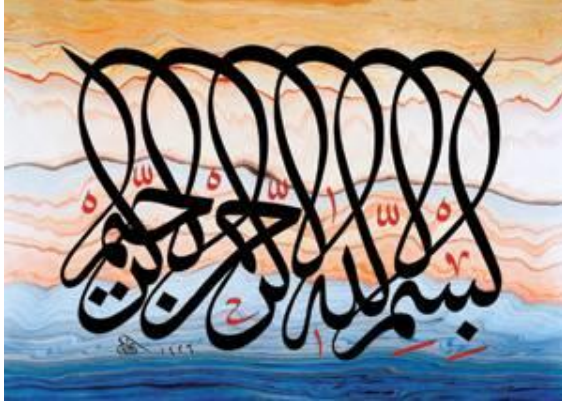
Tek kalem hareketiyle yazılmış olan bu besmeleye, genellikle süreklilik gösterdiği için “müsel” adı verilse de bu yazı tam anlamıyla özgün ve kreatif bir çalışmadır. Benzer formlara daha önceki yıllarda bazı sanatçıların yazılarında rastlamak mümkündür, ancak hiçbiri bu yazıdaki sadeliğe ve grafik düzene ulaşamamıştır.

³⁰ “Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki Ahmed Karahisari Mushaf-I Şerifi”, A. g. k.

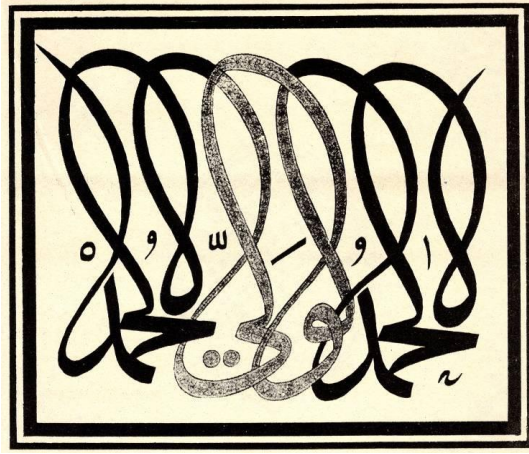
Birçok kitapta ve basılı üründe rastlanan bu eser adeta Karahisârî'yi özetleyen bir amblemdir. Çizgileri ve sadeliği ile bugünün grafik tasarım anlayışını yakalamış, hat tarihinde benzeri olmayan, özgün bir eserdir ve hattatımızın grafik gücünü ve kreatif yönünü anlatan en güzel yazısıdır. Stilizasyon ve sembolizasyon anlayışı, bu yazıda Besmele biçiminde yerini bulmuştur.

Diğer sayfalarda rastlanan başka bir Besmele'nin de o zamana kadar benzeri görülmemiş bir sanat zevkiyle yazıldığına tanık olunmaktadır. Yine tek kalem hareketiyle; elif ve lâm harflerinin bitiştilerle, yukarıda oval hareketlerle birbirlerine eklendikleri görülmektedir. Bu Besmele için "müsel" deyimini kullanmakta hiçbir sakınca yoktur. Çünkü gerçek anlamda hiç kalem kaldırmadan ve aynı çizgi üzerinden tekrar gidilmeden yazılmış bir yazıdır.

Yine başka bir sayfada "Elhamdü li veliyyi'l-hamd" kelimesi de müsel tarzda ve aynı anlayışla tasarlanmıştır. Her iki yazıda da sanatkarın tasarım gücü ve grafik düzen anlayışı bütün çarpıcılığıyla kendini göstermektedir.

İstanbul Kocamustafapaşa semtinde bulunan Uşşaki Çeşmesi kitabesindeki yazısında da Karahisârî aynı yazı biçimini, “Fetekabbelehâ rabbuhâ bi kabûlin hasen” âyeti altındaki müselsel tarzı “Kelime-i Tevhîd” ile sergilemiştir.

Karahisârî, Yâkut-el Müsta’sımî’den günümüze kadar geçen dönemde hiçbir hattatın yapmaya cesaret edemediği özgünlükte yazı yazmış bir sanatçıdır. Farklı bir tarz geliştirmek, hele kitap yazılarında değişik bir üslûp oluşturmak kaygısı taşımayan sanatçımız, daha çok kompozisyona önem vermiş, yeni yorumlarla her çeşit yazı üzerinde aynı yetkinlikle ustalığını göstererek satır yazısı yerine tasarım üzerinde yo-

ğunlaşmış bir hattattır. Günümüzün tanınmış hattatlarından Savaş Çevik, Ahmed Karahisârî'yi ilk Türk grafik tasarımcısı olarak keşfetmenin ve ilân etmenin, tarihi bir gerçeği ortaya koymak açısından kaçınılmaz bir görev olacağını vurgulamaktadır.³¹

Her ne kadar şairi bilinmiyor ise de Ahmed Şemseddin Karahisârî'yi anlatan şu beyit, 16. yüzyıl sanatçılarının gözüyle gerçeğin tesliminden başka bir şey değildir:

Hatt-ı hûb içre beyaza çıkaran kendûzüni

Yazının Karahisârî'dir ağardan yüzüni

Karahisârî'nin kendi dönemine göre çok ileri bir teknikle yazdığı iki Besmele, bir Kelime-i Tevhid ile "Elhamdülillah..." istiflerinde ve yazılarında kullandığı farklı renkler, altınla yazdığı yazılara çektiği siyah tahrirler ve bu tahrirlerin kıl gibi ince ve oldukça da kusursuz çekilmesi onu hat tarihinin tartışmasız "altın kalem" sahibi üstatlarından biri yapmıştır.

Karahisârî'nin ma'kılî yazıda gösterdiği dikkat, özen ve bir kuyumcu zarafetiyle bu yazıları işlemesi, ne eksik ne de fazla unsurlarla şişirme yoluna gitmemesi, onun bir başka seçkin yönüne işaret etmektedir. Ma'kılî yazıyı satır satır yazılan bir hat türü olmaktan çıkarıp geometrik şekillerde ve oldukça da nizamî bir biçimde, gözleri ve gönülleri okşayan bir tarzda yazması onun diğer bir harika yönünü ortaya koymaktadır. Son yıllarda bu tür köşeli yazıların tekrar revaç bulmasında Üstad'ın şeref payı mutlaka vardır.

Karahisârî'nin celî divanî yazıları da bir başka güzeldir. Bu yazıları da bu ihtişam kafilesine sokmak şarttır. Celî divanî olarak Ahmed Karahisârî'nin yazdığı tek satırlık bir örnek vardır, ama bu örnek 300 sene sonra yazılanlar ayarında eşsiz bir yazıdır.

Karahisârî bu ve benzer özellikleriyle hep yeni birşeyler arayan merakıyla hat sanatında istif geleneğinin gerçek kurucusu sayılmalıdır. Aslında Üstad'ı tatmin edecek, onun zekâsına, hayal gücüne, el hâkimiyetine cevap verecek hattatlık, celî hattatlığıdır. Mustafa Rakım'dan önce yazı istifinde ve celîde en başarılı olan hattat herhalde ve kesinlikle Karahisârî'dir. Ahmed Karahisârî'den önce onun çapında bu işi yapan hiç kimse yoktur. Karahisârî'den öncekilerin yaptığı, daha sonraki zamanlarda gittikçe gelişen ve güzelleşen celî sülüs istif geleneğinin ilk alıştırmalarıdır, Karahisârî çapında yazılmış cesurca yazılar değildir.

³¹ Savaş Çevik, A. g. k.

Muttasıl, müselsel veya zincirleme adıyla bilinen bu Besmele-i Şerîfe tahminen 1520'lerde ve 1526'dan önce yazılmıştır. Aradan geçen uzun asırlar içerisinde bunun bir benzeri ise henüz yazılamamış, hakikî bir başyapıt, gerçek bir sanat şâheseridir.

Selimiye Camii'nin minaresindeki üç ayrı merdiven sistemi, Süleymaniye'nin içindeki mükemmel hava akımı ve akustiği, Pîrî Reis haritası, o çağın imkânlarına göre ne kadar mükemmel ise hat sanatında da bu Besmele odur. Bu hârikaların hepsi de bu Besmele-i Şerife'nin çağdaşdır.

Hat tarihinde geçen beş yüz yıllık süre içerisinde Şeyh Hamdullah, Hafız Osman, Râkım, Şefik, Şevki, Sâmi, Nazif, İsmail Hakkı, Hâmid, Halim gibi... dehaları yetiştiren Osmanlı hat tarihinde, Karahisârî hattı bu Besmele'yi yazacak yeni bir dâhî henüz yetişmemiştir. Bununla karşılaştırılabilecek, bununla tartılabilecek, bunun gibi fevkalâde stilize edilmiş bir Besmele hâlâ yoktur. Mezkûr üstatlar başta olmak üzere pek çok hattat akıl almaz güzellikte ve mükemmellikte eserler verdikleri halde bugüne kadar bu Besmele'nin bir benzerini hiç kimse ne yazabilmiş, ne de bunun şifrelerini çözebilmiştir.

Büyük Üstad'ın bu istifinde kullandığı harfler nasıl bir şeydir, nasıl bir ilhamın sonucudur? Bunu bir bilen, bir çözen var mıdır? Karahisârî bu sırrı nasıl keşfetmiş, bu ilhamı nereden almıştır? Bu istif, hat sanatında o günden bugüne aşılamayan bir zirve olarak karşımızda bizlere tebessüm etmektedir.

Bu yazı, grafik ifadesi, grafik anlayışı, istif, insicam (kompozisyon) ve stilize mükemmeliyeti... gibi hat sanatına dair ne varsa hepsini bihakkın kuşatan bir anıttır; 21. yüzyılı da geride bırakacağı benzeyen çağlar üstü dâhiyane bir eserdir. Hatta ve hatta bu bal damlası Besmele, Karahisârî'nin, beş yüz senedir gözleri ve gönülleri okşayan tasavvufî bir ifadeyle yaşayan kerâmetidir.

Üstad Karahisârî'nin sadece bu lâtif Besmele'si her şeye rağmen tek başına hat sanatında muhteşem bir devir, muazzam bir çağdır. Bunun benzeri olarak çağının çok ilerisinde yaptığı denemeleri, kalem tecrübeleri onun sanat gücünü ortaya koymaktadır.

Bu estetik harikası Besmele hat sanatının henüz istif, insicam geneliğine sahip olmadığı bir dönemin eseridir. Üstad Karahisârî bu kapıyı acaba hangi anahtarla açmış ve çağlara meydan okuyan bu eserini yazmıştır?

Her şeye rağmen bu şaheser Besmele, bilinen ölçü ve kuralların dışında bir yazı olmadığı gibi çağdaş bir anlatımla söylenecek olursa, kodları çözülmüş, gen haritası çıkarılabilmiş, doku ve hücre yapısı çözülebilmüş bir eser de değildir.

Grafik sanatının dünyada henüz var olmadığı veya pek bilinmediği bir dönemde hat sanatının bu derece grafikleşmesi, grafikle bütünleşerek bu kadar güzel ve iç içe bir satıra dökülmesi, stilize edilmesi, herhalde dünya tarihinde ilk defa Karahisârî'ye nasip olmuştur. Grafik ve biçimlendirme konusu gündeme geldiğinde, bunların tarihi yazıldığı gibi Ahmed Şemseddin Karahisârî'ye özel bir sayfa ayırmak şarttır.

Bugün itibariyle medeniyet dünyasının gerçekten vazgeçilmez sanatı olan hat sanatının Osmanlı Devleti'nde kurucusu hatta babası Şeyh Hamdullah'dır (1429-1520). Ama bu parlak ve şaşılahtan sanatın "nazar boncuğunu" yazan ise yine bu sanatın öz amcası Ahmed Şemseddin Karahisârî'dir. Şeyh Hamdullah'ın himmetiyle hat sanatı medeniyet dünyasına nur topu gibi bir çocuk olarak doğmuş, bu çocuğun "nazarlığı" da Karahisârî gibi bir pîr tarafından yazılıp makbul ve müstecap dualarla bu nurdan topun boynuna asılmıştır.

Yani yukardan beri anlatılmaya çalışılan bu meşhur Besmele-i Şerife aynı zamanda "*hüs-n-i hattın beş yüz senedir şan, şeref ve gururla taşıdığı bir nazar boncuğudur.*" Bu boncuk herhalde Karahisârî'nin manevî tasarrufu ile beş asırdan beri gözleri kamaştıran bir ihtişamla sürüp gitmektedir.³²

Sanatta ekol olabilmenin ilk adımı, o sanatın icrasında kendine has bir üslûp ortaya koyabilmek ve bu üslûba sadık kalarak eser verebilmektir. Bununla beraber bir üslûbun ekol olabilmesi için, kendinden sonra gelen sanatçılar tarafından benimsenmesi, o üslûbun bu tavra uygun eserler üretmek suretiyle canlı tutulması ve en önemlisi de geniş kitleler tarafından kabul görmüş olması gerekmektedir.

Hat sanatında güzeli arama gayreti ilk dönemlerden günümüze kadar devam eden bir yolculuktur. Bu yolculuk süresince bu sanatın rotasını yeni ufuklara yönlendiren dâhî düzeyinde yetenekler ortaya çıkmıştır. Bu büyük hattatlar arasında, Şeyh Hamdullah, Ahmed Karahisârî, Hafız Osman ve Şevkî Efendi sayılabilir.³³

³² Talip Mert, "Karahisârî Hattı Besmele veya Hat Sanatımızın Nazar Boncuğu", Hat Sanatı, Gelişim Süreci Tarihçesi, Hat Sanatında Ekoller ve Karahisârî Ekolü Paneli, AKÜ Atatürk Kültür Merkezi, Afyonkarahisar, 18 Kasım 2011.

³³ Müstakimzâde Süleyman Saadeddin, Tuhef-i Hattâtîn (Haz. İbnülemin Mahmut Kemal), Devlet Matbaası, İstanbul 1928; Ömer Faruk Dere, "Osmanlı

Fatih döneminde sülûs ve nesih yazıda Yâkut el-Müsta'sımî üslûbu hâkimdir. Bu dönemden sonra, temelleri II. Bâyezid'in valiliği sırasında Amasya'da atılan aklâm-ı sittedeki uyanış, II. Bâyezid'in padişah olması ve Şeyh Hamdullah'ın İstanbul'a gelmesiyle hız kazanmış ve aklâm-ı sittede yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde özellikle sülûs ve nesih yazı büyük bir gelişme göstermiştir.³⁴

Şeyh Hamdullah'tan sonra Kanuni döneminde hattat Karahisârî tarafından Yâkut ekolüne dönüş görülmüştür. Karahisârî, aklâm-ı sitede Yâkut ekolüne yeni bir güzellik kazandırmıştır.

Karahisârî'nin özellikle celî sülûsteki terkip yeteneği tartışılmazdır. Şeyh Hamdullah'da harf mükemmeliyeti yanında Karahisârî'deki terkip mükemmeliyeti de olsaydı, Râkım'la yakalanan gelişme daha erken olabilirdi. Karahisârî, celî yazıda istif ve terkip bakımından Şeyh Hamdullah'tan ileridir.³⁵

Ahmed Karahisârî, aklâm-ı sitede Yâkut-ı Müsta'sımî ekolünü, İstanbul'da yeniden, fakat ondan kat kat güzel bir noktaya ulaştırarak yaşatan ve onu lâyıkiyla temsil eden büyük bir sanatçıdır. Bu yüzden onun sanatını, temsil ettiği ekolün estetik anlayışı içinde değerlendirmek gerekir. Sülûs yazılarında ciddî ve azametli; muhakkak yazılarında da anıtsal bir duruş ve görünüş sezilir. Hattâ sülûs ve celî yazıda istif ve terkip bakımından Şeyh Hamdullah'tan ileridedir.³⁶

M.Uğur Derman da Karahisârî'nin kompozisyon yeteneğinin kuşkusuz olarak Şeyh Hamdullah'tan üstün olduğunu vurgulamakta ve "Şeyh'in Bayezid'deki yazılarında, terkip diye bir şey görünmüyor." demektedir.³⁷

Yazı Sanatında Ekoller", İSMEK El Sanatları Dergisi, Sayı 2, 2006, http://ismek.ibb.gov.tr/ismek-el-sanatları-kursları/Webedition/File/ekitap/el_sanatları2/dergizbl3.pdf; <http://www.kalemguzel.org/index.php?go=icerikgoster&MKNO=7> (e. t. 02.09.2014).

³⁴ Süleyman Berk, *A. g. k.*

³⁵ Ali Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 56.

³⁶ Ali Alparslan, *A. g. k.*; Süleyman Berk, *Hat Sanatı, Tarih Malzeme ve Örnekler*, A. g. k., http://www.kalemguzel.org/index.php?pageNum_Recordset2=2&totalRows_Recordset2=7&go=icerikgoster&MKNO=7 (e. t. 30.09.2014).

³⁷ Süleyman Berk, "Gelenek ve Gelecek", *A. g. k.*

4. Son Söz

Millî tarihimiz ve onu belgeleyen yapıların mimârleri, kitâbeleri, tezeyinatı ile yazma eserlerimiz; kültür ve sanatlarımızın temelini, aynı zamanda da vatanımızın tapu senedini oluşturmaktadır.

Günümüzde teknolojik ilerlemeler her ne kadar baş döndürücü bir hızda devam etse de modern çağ insanı duygularını ancak güzel sanatlarla meşgul olarak tatmin etmektedir. Hattatlarımızın her bir harfi meşk ederken duyduğu haz, müzehhiplerimizin süslediği tablolaradaki manevî derinlik, bütün çağlara hitap edecek niteliktedir.

Tarih ve medeniyetimizin en güzel ve en gerçek tanıkları olan ve kıymetlerine paha biçilemeyen sanat eserlerimizi koruma altına almak, onların tahrip olmalarını önlemek millî bir görev olmakla birlikte, bu varlıklarımızın envanterini oluşturmak, niteliklerini koruyarak gelecek kuşaklara sağlam ve doğru şekilde aktarmak, temel görevimiz olmalıdır.

Genelensel sanatlarımızı hak ettikleri yere getirme çabasını sürdürmek zorundayız. Çünkü sanatçı üstadlarımızdan bizlere miras kalan bu sanatlarımızın değeri, ölçü ve tartıya gelmeyecek kadar büyüktür. Klasik İslâm Türk sanatlarının kendi kültürel kimliğimizi ifade etmekte çok etkili bir dil ve araç olduğunun bilincinde olmalı ve bu bilinçle gelenekli sanatlarımıza daha çok sahip çıkmalıyız.

Sanat alanındaki misyonumuz; evrensel değer yargılarını özümsemiş ve yaşam ilkesi haline getirmiş sanat ve bilim öncülerimizi, ülkemizde ve dünyada barışa, insan onuruna, sanata ve kalkınmaya katkı sağlayabilmek amacıyla motive edici unsurlar olarak yaşatmaktır.

Vizyonumuz ise güzel görme, güzeli görme ve güzelliği geliştirme anlayışıyla; yenilikçi, özgün, mükemmeli hedefleyen, sorumlu, varlığı önemseyen ve özümseyen, etik değerlerle yoğrulan, evrensel genel doğrularla beslenen sanat ve hayatı akademik bir yöntemle sürdürülebilir olarak yaşamak ve yaşatmaktır.

Gerçek sanat adamları, çağının anlayışını aşmış, düşünsel olarak gününün ilerisine gitmiş birer bilim adamıdır aynı zamanda. Bu nedenle tanınırlık düzeyleri ne olursa olsun, evrenseldirler. Böyle olunca, sanat adamlarının kültür ve eserlerini gündeme almak, anlamak ve yaşanabilir kılmak bizim için önceliklidir. Bu bilim ve sanat yolculuğunu; yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve sanat gönüllülerinden oluşan paydaşlarla el ele, gönül gönüle gerçekleştirmek, temel görevimiz olmalıdır.

Ahmed Şemseddin Karahisârî gibi sanat, düşünce ve kültür sembollerimizi daha iyi tanımayı, onların sanatçı ve entelektüel kişiliklerini, hayatlarını, eserlerini, bakış açılarını güncel bir vizyonla ele almak durumundayız.

Uzun vadeli bir hedef olarak Ahmed Şemseddin Karahisârî'ye ait eserlerin Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Dünya Kültür Varlıkları arasında yer almasını sağlamamız gerekmektedir.

Yazıyı, ünlü şairimiz İlhan Berk'in şu güzel dizeleriyle noktalayalım:

Karahisârî altınlı besmelesini yazıyor. Kamış bir kalemle.

Yatık duruyor bir kalemtıraş. Gümüş kakmalı, hattati ve imzalı.

Hattı bozuk IV. Mehmet gibi eli titriyor.

Ta uzakta miktası ve diviti -ki kuşağına sokar çıkar-

Üst üste duruyor kâğıtları: Ebru, Firuze, Jengar.

Ve kâğıt makası ve asılı mintanı

-ki kendisi dikmiştir ve ek yerleri bulunamamıştır-

İlk sayfasına mı çalışıyor bir Kur'ân'ın? Sülüsle.

Uzatarak bir S'yi vavlı ve üstünlü esreli.

Yazar gibi kendi mezar taşını:

GEÇTİ HAYFÂ KARAHİSÂRÎ-İ PİR diye.

Nesih hattıyla

KAYNAKLAR

“Ahmet Şemsettin Karahisari kimdir”,
<http://www.aymoli.com/ahmet-semsettin-karahisari-hattati-kimdir-hayati-eserleri-nelerdir/>

Alparslan, Ali. *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Alver, Köksal. *Bir Resimin Aynasında İstanbul'un Meşhur Hattatları*, Editör: Yusuf Çağlar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2010.

http://www.kalemguzeli.org/index.php?pageNum_Recordset2=7&totalRows_Recordset2=12&go=icerikgoster&MKNO=146

Berk, Süleyman. “Gelenek ve Gelecek”, *İSMEK El Sanatları Dergisi*, Sayı 2, 2006, http://ismek.ibb.gov.tr/ismek-el-sanatları-kursları/webedition/File/ekitap/el_sanatları2/dergi2bl3.pdf

Berk, Süleyman. *Hat Sanatı, Tarih Malzeme ve Örnekler*, İSMEK Yayını, “Ahmed Karahisâri ve Ekolü”, http://www.kalemguzeli.org/index.php?pageNum_Recordset2=2&totalRows_Recordset2=7&go=icerikgoster&MKNO=7

Çevik, Savaş. “Hat Sanatımız ve Ahmet Karahisârî”, *Hat Sanatı, Gelişim Süreci Tarihçesi, Hat Sanatında Ekoller ve Karahisârî Ekolü Paneli*, AKÜ Atatürk Kültür Merkezi, Afyonkarahisar, 18 Kasım 2011.

Dere, Ömer Faruk. “Osmanlı Yazı Sanatında Ekoller”, *İSMEK El Sanatları Dergisi*, Sayı 2, 2006, http://ismek.ibb.gov.tr/ismek-el-sanatları-kursları/webedition/File/ekitap/el_sanatları2/dergi2bl3.pdf; <http://www.kalemguzeli.org/index.php?go=icerikgoster&MKNO=7>

Derman, M. Uğur. “Türk Hat Sanatı”, <http://www.klasikturksanatlarivakfi.com/indexalt.php?dil=tr&sayfa=sanat>

Hattın Çelebisi Hasan Çelebi, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yayınları, İstanbul, 2003, <http://www.kalemguzeli.org/index.php?go=main&KNO=40>

http://www.kalemguzeli.org/index.php?pageNum_Recordset2=7&totalRows_Recordset2=12&go=icerikgoster&MKNO=146

İrteş, M. Semih. “Tezhib Sanatı”, <http://www.hat-tezhib.com>

Kafalier, Asiye, “Karahisârî Mushaf-ı Şerifi Süslemeleri”,
<http://www.klasikturksanatlarivakfi.com/indexalt.php?dil=tr&sayfa=karahisari>

“Karahisari'nin Hali”,
http://www.hatvesanat.com/anilar/ahmed_karahisari.html

“Klasik Türk Sanatları Vakfı ve anlamlı bir projesi”,
<http://www.ktsv.com.tr/121-klasik-turk-sanatlari-vakfi-ve-anlamli-bir-projesi>

“Mehmed Şevki Efendi'nin Sülüs - Nesih Meşk Murakka”,
<http://www.kalemguzeli.org/index.php?go=icerikgoster&MKNO=211>

“Murakka”, <http://www.diyaneIslamsiklopedisi.com/murakka/>;
“Hat Sözlüğü”,
<http://www.kalemguzeli.org/index.php?go=sozluk&KNO=43&HARF=%DE>

Mert, Talip. “Karahisârî Hattı Besmele veya Hat Sanatımızın Nazar Boncuğu”, Hat Sanatı, Gelişim Süreci Tarihçesi, Hat Sanatında Ekoller ve Karahisârî Ekolü Paneli, AKÜ Atatürk Kültür Merkezi, Afyonkarahisar, 18 Kasım 2011.

Müstakimzâde Süleyman Saadeddin, Tuhfe-i Hattâtîn (Haz. İbnülemin Mahmut Kemal), Devlet Matbaası, İstanbul 1928;
http://ismek.ibb.gov.tr/ismek-el-sanatlar-kurslari/webedition/File/ekitap/el_sanatlariz/dergizbl3.pdf;
<http://www.kalemguzeli.org/index.php?go=icerikgoster&MKNO=7>

“Rakseden Harfler”,
<http://arsiv.zaman.com.tr/2000/12/25/kultursanat/kultursanatdevam.htm>

Serin, Muhittin. “Karahisârî, Ahmed Şemseddin”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 421-424.

“Süleymaniye Camii”,
http://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCleymaniye_Camii

“Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki Ahmed Karahisari Mushaf-ı Şerifi”, <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43839/topkapi-sarayi-muzesi-kutuphanesindeki-ahmed-karahisari-.html>